

سەیر و تەماشە ل گۆلستانا شەرەفنامەیی

(۱/۲)

فۆرات کوردزادە

قوتابیئ ماستەری پشکا میژوو / زانیگەها دەھۆک

دەرازینک:

«.. د ناڤا کاودانین ئیمن و تەناهیی، ئاسوودەیی و دەستبەتالیئ، ئیلھام و نازا نڤیسنا پەرتووکە کۆ هات بۆ ئەڤی هەژاری مسکین و پینڤیس هەلگرت تووتیی شەگەر زمانئ پەرەنگین.. د خۆدیکا دلی دا دیار بوو رووی هزرەکا سەنگین و هەیفاش گەش پەردە لادا ژ سەر رووی خۆیی دلرەڤین..»

کو چونکی جوانسازین پەیف خەملین و تووتیین شەگەرستانا دیروکا نوی و دیرین د هیچ چاخەکی دا سەرۆبەری وەلاتئ کوردستان و کاودانین فەرماندارین کوردان باسەکرینە و د ئەڤی ریکی دا چ پەرتووکین ژ هەژا نەنڤیسینە کو بگەهیتە راددەیهکی ژ ئاستئ روومەتا کوردان، کیم بیت د مەیدانا ئەدەب و دیروکان، لەورا من ڤیا پەرتووکە کۆ ب ناڤئ (شەرەفنامە) بدانم دەربارەیی ئەڤی چەندی، دا کو باسئ شەرەفمەندی یا خانەدانین کوردستانئ بکەم ب شەکر و قەندی،!»

ئەف پزیکە ژ پێشەکی یا شاکارا شەرەفنامە یا شەرەفخانێ بدلیسی (م: ۱۶۰۱ز) نە کو ئیکەم ژێدەرە ب شیوەیەکی سەر بەخۆ باسی کوردان ژ لای (نەتەو، زمان، جوگرافیا، کەلتوو، سنوو، سیاسەت و ..هتد) کری، تایبەتمەندی یا سەرەکی یا وی ئەوە کو کوردستانی ب تیک وەلات و هەمی دەفەرین کوردنشین ب قەوارەییەکی ئیکگرتی دزانیت، زێدەباری ئەقی هەمی زاراقتن دەفەرین جودا یین کوردستانی ب تیک زمان «کوردی» دھژمیریت، ب دەربرینەکا دی دبیژیتە کوردان کو «هوین هەمی تیک بنەمال و خۆدان تیک زمانن و مالا وە هەمیان کوردستانە!»^۱.

هەلبەت بدلیسی بو دانانا شاکارەکا وەکی ئەقی بتنی پیدقی زانیاری و فەگپراپتین دیروکی نەبوو کو شاکارەکی نایاب ژۆ ب دەرکەفیت هەتا پۆژەهلاتناسی رووسی فلادمیر زینوف (م: ۱۹۰۴) گوتی: «ب درێژاهی یا ۳۰۰ سالان د ناف وەلاتین پۆژەهلاتی دا هیژ پەرتووکەکا وەسا نەهاتیە نفیسین کو بهیژتە پزیا شەرەفنامەین»^۲، بەلکو زمانەکی ئەدەبی یی بلند، دارپزتنەکا جادویی و خەملەکا رند، نەخشاندی ب دەهان مالکین هەلبەستان و کەفال و نیگاران ب دەستی خۆ یی زین جوانکری یە، لەورا دی بینین کو «خەباتا وی ل جەم کوردان و ل تەمامی یا جیھانی ژ ی گەلەکی گران بهایە، ئەو پەرتووک نادەرە (بدەست ناکەفیت) و وی زەمانی ۱۵۰۰ قروش {پێ} ددان و تەقی وان ژ ی پەیدا کرنا وی گەلەک (زەحمەت) بوو»، وەکی مەلا مەحموودی باهزیدی (م: ۱۸۵۹) دبیژیت^۳:

چاوا کو ب کارئینانا پارچەیین هەلبەستان د نفیسینا دیروکی دا ب پەنگەکی کو دەربرینی ژ هەست و ئاماژەیا نفیسەری د باسکرنا پویدانەکی دا بکەت؛ نەریتەکی بەربەلاف بوو د ناف پرانی یا دیروکنفیسین پۆژەهلاتی دا، میر شەرەفخانێ بدلیسی ژ ی بو ئەقی مەرەمی مفایەکی باش ژ پارچە هەلبەستا کری یە، لەوا دی بینین کو شاکارا شەرەفنامەیی یا پەرە ژ پارچە هەلبەستین کو ب زمانین فارسی و کتەکا کیم ژ ی بەرەبی نە^۴.

ژ هەژ ی گوتنی یە کو هەمی ئەو ماموستایین ب وەرگیپران

یان ئامادەکرنا شەرەفنامەیی رابووین ژ مەلا مەحموودی باهزیدی، فلادمیر زینوف، محەمد علی عەونی، مەلا جەمیل رۆژبەیان، هەژار موکریان، محەمد ئەمین بۆزئەرسەلان، ضیا ئاقتی، سەعید دێرەشی، محمد نظیف جبار و ...هتد، هەر ئیکی ب پەنگەکی سەرەدەری دگەل ئەقان پارچە هەلبەستان کرینە:

۱. هەندەک ژ وان ئەو پارچە هەلبەستین یین وەرگیپراین ب نفیسینا دەقی وان یی پەسەن وەک (محەمد علی عەونی و مەلا جەمیل رۆژبەیان).

۲. وەرگیپراپنە کوردی بیی نفیسینا دەقی پەسەن، وەک: (هەژار موکریان، محەمد ئەمین بۆزەرسەلان، ضیا ئاقتی، محمد نظیف جبار).

۳. وەرئەگپراپنە و ئاماژە ژ ی نەدایە وەک: (مەلا مەحموودی باهزیدی)، ژ هەژ ی گوتنی یە کو ماموستا (سەعید دێرەشی) د وی دانەیا توپزانندی یا ل سەر وەرگیپراپا باهزیدی کری هەست ب ئەقی کیماسی یی کری یە و ئەو دەقتین پەسەن د پەراویزان دا داناینە.

لەورا د ئەقی فەکوئینا خۆ دا ئەم دی سەیر و تەماشایەکی کەین ل گولستانا شەرەفنامەیا بدلیسی، دا کو دگەل هژمارەکا ژ یگرتی یا وان پارچە هەلبەستان ئاشنا بین و ژ نێزیک هەستی تیکەل یی دیروک و ئەدەبیاتی بنیرین، ب پاراستنا ئەمانەتا زانستی و ئاماژەدان ب دەقی وان یی پەسەن (فارسی) د دانەیین بەردەست یین جودا دا، ب تایبەت دانەیین هیژایان (فلادمیر زینوف، محەمد علی عەونی، مەلا جەمیل رۆژبەیان و سەعید دێرەشی).

خالا زێدە یا ئەقی فەکوئینی ئەوە کو ب مفا وەرگرتن ژ تەکنۆلۆژی یا سەردەم ئەم شیانە دیاربکەین بدلیسی ئەو پارچە هەلبەستە ژ کیژ هەلبەستفانی وەرگرتینە، ئەفە ژ ی ب سایا مالپەری ئەلکترۆنی یی ئەدەبیاتا فارسی یا تۆمارکری (گنجور)، پستی ئەقی وەک پیدقیەکا زانستی مە پەنایا خۆ بریە دیوان یان پەرتووکا وی هەلبەستفانی یا ئەو پارچە هەلبەستە تیدا.

ل سەر ھەمی مروڤان، شاهی و دئی دەیه وان یین ته فیان. پشتی ئەقئ، بدلیسی دەیتە سەر باسئ (زانستئ دیرۆکئ) و پیناسە دکەت و ناڤرەکئ ژ پەرتووکا (تاریخ روضە الصفا) یا موھمەد خواندشاهی خواندەمیر (م: ۱۵۳۵ز) ڤەدگۆھیزیت کو باسئ دەھ مفاہین خواندنا دیرۆکئ دکەت کو (زانباری، دلخۆشی، وانەگرتن، جوداسازی ناڤەرە راستی و درەوا، سەرپۆر، پیدڤی نەبوون ب شیرەتا عاقداران، ھەستکرن ب بەرپرسی یا کەسایەتیین دیرۆکئ،

چالاکئ یا بریاردانئ، بەھینفرەھی و پارزیبوون، خۆ مەزن نەکرن و ب خەم نەکەڤتن ل سەر نەخۆشی یا و دلخۆش نەبوونا ب خۆشی (یا) نەخاسمە کو:

ڤەرە دیاربکەین کو پشتی لیگەریانەکا دویر و درێژ، ئەم نەشیانە ل سەر ھەلبیین کا ئەڤ پارچە ھەلبەستە یا کیژ ھەلبەستفانی یە؟ لەورا ل ڤیری مە ئەو پارچە یە بۆ نفیسەری شەرەفنامئ ھەژمارتی یە، خالا بالکیش ژئ ئەو کو بدلیسی ب ڤرێژە یەکا مەزن د نفیسینا وان پارچە ھەلبەستان دا (چ یا وی بیت یان ڤەگۆھاستبیت) ناماژە نەدایە نفیسەری وئ.

ئەم دئی پارچە ھەلبەستان کەینە چار پشک:

۱. ھەلبەستین دیباجەیی و پێشەکیئ.
 ۲. ھەلبەستین ل سەر دیرۆکا میرین کوردان ئینان.
 ۳. ھەلبەستین ل سەر دیرۆکا بنەمالا خۆ ئینان.
 ۴. ھەلبەستین ل سەر دیرۆکا میرین توران و ئیران ئینان.
- د ئەڤئ ڤەکوئینیئ دا ئەم دئی باسئ دوو جویئین دەستپیکئ (ھەلبەستین دیباجئ و پێشەکیئ و ھەلبەستین دیرۆکا کوردان) کەین.

ئیک / ھەلبەستین دیباجە و پێشەکیئ

ل دەستپیکین دیباجەیی میر شەرەفخان پشتی پەسن و ستایشا پەرودەگەری و سلاف و ڤیانین پێشکیشکری بۆ جەنابئ پەيامبەری، دەیتە سەر وئ چەندئ کو خودای مروڤایەتی ب قەنجیئ خۆ بەھرەدار کرینە و گەلەک ژ بەندەیین خۆ ب تانجا ڤەرمانداری یئ شاناز کرینە و دبیزیت:

«ای خاص بتو منصب شاهنشاهی

موجود به حکم تو ز مه تا ماهی

چون هست ترا از همه کس آگاهی

شاهی تو کرم کنی بھرکس خواهی».

ئانکو: ئەئ یئ پینگەھی شاهان بەس ژ ھەژئ وی، ژ نەردی تا ئەسمانی ھەمی ل بن دەستئ وی، یئ ھایداری تو

«احوال جهان ز فتنه یک سر
چون طره دلبران مشمر
دهر از متکبران جبار
در سلسلهء بلا گرفتار
هم لشکر فتنه فوج در فوج
هم لچ غصه موج در موج»^۶.

نانکو: جیهان یا بووری ژ فتنه و به‌لان، بادای و پهریشان وهک بسکین دلبه‌ران، چهند شاهین خو مه‌زنکهر و گه‌له‌کدار؛ ب کاره‌سات چوون؟ ناهین هژمار! چهند له‌شکهر کوم کوم هاتن و بوورین؟ چهند له‌هینن خه‌ما رابوون و بوورین؟

ل دووماهی یا دیباجه‌یا خو بدلیسی داخوازی ژ خوانده‌فانان دکه‌ت کو راستی خه‌له‌تیه‌کئی بوون د ناف شاکارا وی دا، ب (قه‌له‌می دؤربار و خامه‌یی گه‌وه‌هر نیگار) راسته‌بکه‌ن و وان خه‌له‌تیا ب شاشی نه‌ک ب نه‌زاین و گه‌مژه‌ی یا خو‌دان‌ی ل قه‌له‌م بده‌ن:

«پوش اکر بخطائی رسی و طعنه مزن
که نفس هیچ بشر خالی از خطا نبود
در آفتاب نظر کن که با بصارت خویش
ممر او همه بر خط استوا نبود»^۷.

نانکو: گهر ته خه‌له‌تی دیت، ب داپووشه و تانا نه‌ده، کو نه‌فسا چ که‌سان ژ خه‌له‌تی یا یا قالا نینه، ته‌ماشه‌ی رۆژی بکه ب وی مه‌زنی و گه‌شاتی یی.. هه‌رگاک ئاراسته‌کئی راستی تیشکی نینه!

د پیشه‌کی یا شه‌ره‌فنامه‌یی دا ده‌می بدلیسی سالوخ‌دانا وه‌لاتی کوردان دکه‌ت و سنوور و جهواری وان شروقه‌دکته، دیبژیت:

«خه‌لکی نه‌فی وه‌لاتی ب سالوخه‌تین خو یین جوانه‌مردی و ویره‌کی یی، شه‌ره‌فمه‌ندی و رۆح سفکی

یی ده‌ینه جودا‌کرن و خو‌دان مه‌زنی نه، چاوا کو بو وان گونجایه نافتی دزی و ریگری یی ل سهر خو قه‌بوول بکه‌ن، به‌لی د نه‌فتی کۆچکا فانی (جیهان) دا ده‌ستی هه‌ژاری یی بو داخو‌ازا نانی ل به‌ر که‌سی فنه‌ناکه‌ن و ژ نافه‌کی خراب شه‌رم ناکه‌ن {هندی ژ کیم عزه‌تا نه‌فسی د ترسن} و هزرا خو د په‌ندا نه‌فتی دیری دا ناکه‌ن:

دست دراز از پی یک حبه سیم
به که به برند بدانکی ونیم»^۸.

سه‌باره‌ت نه‌فتی دیری، یا سه‌عدی شیرازی یه (م: ۱۲۹۲) کو ل سهر چیره‌که‌کی ئینایه کو دزه‌کی گوته خوازۆکه‌کی: ئیری تو شه‌رم ناکه‌ی بو درافه‌کی زیفی ده‌ستی خو ل به‌ر هه‌ر نامه‌رده‌کی فهدکه‌ی؟! ئینا وی (ب هه‌له‌ست فه) گوته: ده‌سته‌کی دریزگری (ب چاف شکه‌ستی) بو درافه‌کی زیفی، چپتره ژ وی ده‌ستی بو دهنک و نیفان (درافه‌کی بن بوها) ده‌یته برین!!^۹.

ته‌گهر تیهرزینه‌کی د ئاماژا بدلیسی دا بکه‌ین، دی بینین کو به‌ری مه‌ده‌ته گولستانا سه‌عدی و نه‌فتی دانوستاندنا د ناقه‌ه‌را دزه‌کی حه‌رام خو‌ری ژ خو شه‌رم و خوازۆکه‌کی حه‌لال خو‌ری چاف شکه‌ستی دا بووری، ژ نوی به‌یین هزرا خو د وی نافوده‌نگی خراب دا بکه‌ین یی کوردان ب (دزی و ریگری) بو خو چپگری، ل قیره وی به‌ره‌فانی ژ کوردان نه‌گری یه، به‌لی شه‌رما وان ژی نه‌بری یه و ب جوانی و پشتبه‌ستن ل سهر سه‌عدی شیرازی فیایه بیژیت: «بابه‌ته‌کی ئالۆزه و هه‌ر لایه‌کی به‌هانین خو هه‌نه!»

بدلیسی پشتی دانه‌نیاسینا هژماره‌کا که‌سایه‌تین دیره‌کی یین کوردان ژ زانا و سه‌رکرده‌یان، ده‌یته سهر کونکه‌ری چایی بیستوون: «وه‌کی چاوان سه‌رسوره‌ینه‌ری وه‌ختی خو و بی وینه‌یی سه‌رده‌می خو، سه‌روکی جقاتا عاشقین ئه‌مه‌کدار و ئیمامی کوما وه‌فادار.. {ماسیکا} ده‌ریا خه‌ما و پلنگی چایی ئیش و ئه‌له‌ما فه‌ره‌اد.. ئه و ژی ژ نه‌فی ملله‌تی یه ژ تاین که‌له‌وران»^{۱۰}، و فه‌گوه‌استن ژ نیظامین گه‌نجه‌فی (م: ۱۲۰۹) دیبژیت:

ههروهکی بدلیسی ل څیره و ب ئەڤی ههلبهستی
دهرگههئ گهنگهشه و گازندهیین کوردان ژ خودی ل
دۆر تهپهسهری و نه ئیکگرتنی دگریت و دبیژیت خودی
حیکمهتهک یا ب ئەڤی چهندی ههئ!!

دوو/ ههلبهستی دهربارهی میرین کوردان

ئەڤه ئەو پارچهنه یین بدلیسی د نفیسینا دیرۆکا
کوردستانی دا؛ د باسکرنا سهروبهری میرین کوردان دا
داناین ب شیوهی دوو مالکی یان دیرهکا تمام، هندهک
ژ وان:

د بهحسی چاوانی یا ب دووماهی هاتنا فرمانداری
یا دهولتا فضلهوییه (لورا مهزن) دا ل سالا (۸۲۹مش/
۱۴۲۵ز)، کو ئەتابهگ شاهه حوسین ب دهستی کورئ
پسمامی خو (غیاث الدین کورئ کاویس) ب غه در هاته
کوشتن، پاشی وی دهستهلات گرت ههست، لئ خووشی پئ
نهر و تهیمووریان هیرشکره دهولتا وی و ئەو ژنافر و
تیدی کهس ژ بنه مالا وان نه رابوو! پاشی بدلیسی ل سهر
ئەڤی یاریا فهلهکن؛ پارچه کئ ژ غه زله کا خواجوی کرمانی
(م: ۱۳۵۲ز) فه دگوهیزیت:

«دل درین پیرزن عشوهر دهر میند

کین عروسیست که در عقدبسی داماداست»^{۱۰}.

ئانکو: نههئ خاپاندن و دلئ خو نه ده ئەڤی پیرهژنا
خویسا (جیهان) یا فیلباز، ئەو بویکه که و مههرکری یا
گه لهک زاقایا یه د ئیک ده م دا!!

ئەڤ پارچه یه بیرا مه ل په ندا ئیمامی غه زالی (م):
۱۱۱۱ز) دئینیت، کو دبیژیت: «عیسا په یامبهری - سلاق
لی بن - ژ خودی خواست کو جیهانئ ل سهر شیوهی
مروڤه کی نیشا بدهت دا کو ئەو دگه ل باخڤیت، ئینا
پیرهژنه کا خویس و حیز لی په دابوو! عیسا گوتئ: ئەری
هه تا فینگافئ ته چه ند میر کرینه؟! گوت: بخودی گه لهک
و هیژتا ژئ من دخوازن! گوتئ: ئەری ئەو که سه مرن
یان ژئ تو ته لاق دای؟ گوت: من هه می ب دهستی خو

متواری راه دنواری

زنجیر کوی عشقبازی

طبال نفیر آهنین کوس

رهبان کلیسیای افسوس

کیخسرو بی کلاه بی تخت

دل خوش کن صد هزار بدبخت

قانون مغنیان بغداد

بیاع معاملان بیداد»^{۱۱}.

ئانکو: چه پزینگی دلستوی یئ بنقه بنقه، چه ئیخسیره
د زیندانا عشقی فه، دهولقوتی دهست بریندار ل سهر
دهوڵه کا ئاسنین، پف دکه ته بوڤی وهک پوژا ئاخیرین،
ره به نه که ئەو د که نیسا نازاد (ئاماژیه بو فه داکاری یا
دین و ئیمانئ د پئ یا خوشتقی دا وهک شیخی صه نعان)،
که یخوسه وه ئەو بئ تهخت و تاج و داد، دلخوشکهرئ
ره شینان ب ئومیده واری یا خو (دهمی چیا کون دکر)،
سترانیژئ مه قامئ به غدایئ سهر به ختره شی یا خو!

د دووماهی سالوخه تدانئین خو دا دهربارهی کوردان،
دبیژیت: «ئو (کورد) چار ژنان دئین و چار جاریان زیده
دکه ن دویف سوننه تا په یامبهری، زاروکیان وان ژئ د بوئن
و کو مین مه زن ژ وان دهر دکه فن ب حیکمه تا په روه ردگه ری،
گریمانه ئەگه ر کوردان شه ری هه فدو نه کربا و ژمارا ئیکدوو
کیم نه کربا، وه سا بوئن ببان نه بتنی گرتبا ئیران، به لکو
ب سه ری کدا ئینا هه می جیهان!!»^{۱۲} و ب فه گوهاستن ژ
موعیه نه ددین قاسم ئەنقار (م: ۱۴۳۳) دبیژیت:

«آفرینش بطریقی که نهادست نکوست

نظر هرکه خطا دید هم از عین خطاست»^{۱۳}.

ئانکو: ئافراندنا خودی حیکمه ته که بئ پایان، لئ چه بیت
و چاوا بیت هه ر یا جوان، که سی کیم بین و شاشی یئ
مه زن دکه ت، ئەوه یئ خودان دیتنه کا کریت و ب زیان.

سولهیمان شاهی ژ مال و سهر بوو!

هرچاوابیت نه یا دیاره کا مه‌رما نیظامی ژ ئەفنی ناماژه‌یی و گریډانا وئی ب عه‌باسیان فه چ بوویه؟ لی یا گرنګ ل قیره ل هه‌ف هاتنا ئەفان دپرایه (وه‌ک بدلیسی گۆتی) ل سهر چیرۆکا مه‌سیحییڻ هه‌کاری و فه‌ژاندنا میرگه‌هڻ، نه‌خاسمه‌ کو د دیرۆکۆ دا میرین هه‌کاری خو دگه‌هاندنه‌ بنه‌مالا عه‌باسیان^{۲۰}، دیسان سهرهاتی یا فه‌ژاندنا میرگه‌ها هه‌کاری ب سایا مه‌سیحییڻ ده‌فهری ژ ی ناقداره، ل قیره بو مه‌ ده‌سته‌لیا میر شه‌ره‌فخانی د فه‌دیتنا ئەفان مالکین نیظامی و لیکنینانا وان ل سهر بوویه‌ره‌کا دیرۆکی دیاردبیت. ئەگه‌ر شاکارا شه‌ره‌فنامه‌یی تیکه‌ده‌ین دی بینین کو بدلیسی ل چه‌ند جهین دی ژ ی پارچه‌ هه‌لبه‌ست ژ نیظامی فه‌گوهاستینه‌ و ل سهر دیرۆکا کوردی فه‌هاندینه، ب وی رادده‌یی جادووگه‌ریا په‌یقان کو مروّف هزر بکه‌ت (نیظامی) ب خو ئەو پارچه‌ ل سهر میرین کوردان گۆتینه، وه‌ک:

ده‌می بدلیسی باسی سهرهاتی یا فه‌ژینا میرگه‌ها ناگیلی (بیدروقان) دکه‌ت کو میرین وان ب ده‌ستی تورکمانان هاتینه ژناڤرن و توفی وان هاتی په‌قلاندن، لی ژ به‌ختی فه‌له‌کۆ خیزانا دووماهی میری شه‌هید (پیر به‌در) یا ب دووگیان بوو، ده‌ما کوره‌ک په‌یدا بووی که‌یفا خه‌لکۆ ده‌فهری گه‌له‌ک هات و ئەو میرزایه‌ دووباره‌ شیا ل پاشه‌پوژی کوردین ده‌فهری ل خو کۆمبکه‌ت و میرگه‌ها خو سه‌روژنوی ب فه‌ژینیت و پشتی وئی ئیدی نه‌سلی بنه‌مالی به‌رده‌وام کر. پاشی هه‌لبه‌سته‌کۆ دئینیت ل سهر په‌وشا ژنه‌کا ب دووگیان یا ژ وه‌لاتی خو بیبار و سه‌وداسه‌ر، لی خو ده‌یلتیه‌ ب هیقیا خودی فه، له‌وا ب چه‌زکنا خودی سهر وئی به‌ختره‌شی یی را زارۆکۆ وئی ب باشتین شیوه‌ مه‌زن دبیت و ل پاشه‌پوژی دبیته‌ شاهه‌کۆ په‌هله‌وان^{۲۲} کو د راستی دا هه‌لبه‌سته‌کا نیظامیه‌ یا ل دور داستانا ژدایکبوونا ئەسه‌کنده‌ری مه‌کدوونی فه‌هاندی د شاکارا (شه‌ره‌فنامه‌یا نیظامی) دا^{۲۳}.

ب هه‌مان شیوه‌ ده‌ما بدلیسی باسی کوردین دونبۆلی دکه‌ت و په‌سنا زیره‌کی و میرخاسی یا وان دکه‌ت و هه‌لبه‌سته‌کۆ ل سهر دئینیت^{۲۴} کو یا نیظامیه‌ و وی ب

د باسکرنا دیرۆکا میرگه‌ها هه‌کاری دا پیکه‌فته‌کا سه‌یر هه‌یه، ئەو ژ ی ده‌می میر ئەسه‌ده‌دین کورپی گولابیی هه‌کاری ناسیار ب (چنگ زیر) کو ل مسری بوو و جهواروی وی ژ لاین تورکمانین ئاق قوینلو فه‌ هاتبوو داگیرکرن، مه‌سیحییڻ هه‌کاری (ئاسووری) پیکه‌فتن کو میری خو ب دزیکی فه‌ بزقپینه‌ سهر واری باب و باپیرین وی و میرگه‌ها هه‌کاری سهر و ژنوی ب فه‌ژین، ل پوژا شه‌می وان کاری خو کر و شیان دوژمنی ژ هه‌کاری ب ده‌ریخین، ژبه‌ر ئەفی چه‌ندی نافتی ئەفی بنه‌مالی بوو (شه‌نبوو: شه‌می) و د هزر و باوه‌را وان دا وه‌ک پوژه‌کا پیروژ هاته‌ ل قه‌له‌مدان! پاشی بدلیسی ئەفان دوو مالکیان فه‌دگوه‌یزیت و دبیت: «زمانی پوژگاری ل سهر ئەفی چیرۆکا سه‌یر ئەف دوو به‌یته‌ دارپۆتن:

روز شنبه که دیر شماسی

خیمه زد در سواد عباسی

جمع بدر خواه را پریشان ساخت

بفراغت بساط عیش انداخت»^{۱۸}.

ئانکو: شه‌ماشۆ دیری ل پوژا شه‌می، خیفه‌ت فه‌دا ل سهر واری عه‌باسیان، تیکشاندن دوژمن و په‌ریشانکرن، و ب ده‌کۆ خووش دوم کرن ژیان.

ژ هه‌ژی گۆنتی په‌ کو دپرا ئیکۆ تیه‌له‌کیشه‌ ژ شاکارا (هفت پیکر) یا نیظامی گه‌نجه‌فی (م: ۱۲۰۹)، ده‌ما باسی په‌هله‌وانی ئەفسانه‌یی (بپهرامی گۆر) دکه‌ت. ده‌ما ل پوژا شه‌می دچیته‌ گومبه‌ دا په‌ش و شوّفه‌کاری ئەفی دیوانی (وحید دستگردی) د شوّفه‌یا ئەفان ریزکان دا دبیت: «دیر شماسی: دپرا شه‌ماشه‌ی) ئەو په‌رسته‌گه‌هه‌ کو شه‌ماشه‌کۆ په‌ش (په‌ش وه‌ک عه‌باسیان) ئافاکی، (سواد عباسی) ژ ی جامه‌کا په‌شه‌ کو هیمای بنه‌مالا عه‌باسی بوو، مه‌رم ژ ئەفی دیری ئەوه‌ کو (بپهرام) پوژا شه‌می ژ په‌رسته‌گه‌ها ئاگری به‌ره‌ف گونبه‌دا په‌ش چوو!!»^{۱۹}.

خۆ ژى ل سەر که سایه تی یا کوردان ئینایه ده ما باسێ
حه جیه کئی کورد دکهت یی له ز ل پۆره سمین هه جی کرین
دا که رێ وى به رزه نه بیت و تیدا دبێژیت:

«گر اشتملی نمیزد آن کرد

خر میشد و باز نیز می برد»^{۲۵}.

ئانکو: ئەگەر لەز نه کربا ئەوێ کورد، دا کهر بزریبت و بار
بیته به لایا کوردی.

به لکی شاشی نه بیت ئەگەر بیژین کو بدلیسی ههسته کی
تایهت به رانه ر نیظامی گه نه جی هه په و ل گه له ک
جهان مالک و دیر ژێ فه گو هاستینه، ل جیه کی ده می باسێ
(میر مه حمود به گئی شیروانی) دکهت کو پشتی دهسته لات
وه رگرتی که فته هه وه سبازی و مه ینۆشین، پاشی دوو
مالکیه کا نیظامی ل سەر په وشا وى فه دگۆه یزیت:

«بر او یک جرعه می هم رنگ آذر

کرامی تر ز خون صد برادر

ببخشد کشوری بر بانک رودی

ز ملکی دوست تر دارد سرودی»^{۲۶}.

ئانکو: فیه ک ژ مه یا سوڤ وه ک ئاگرێ ئازهر، ل ده ف
وی ب بو هاتربوو ژ خوینا سه د برادر، بو ئاوازه کا عودێ
کیشه ره ک دکره فه دا، سروده ک بو چیت ژ سه د تاجین
فه روه ر.

به لی دی بینین کو پشتی ده مکى ئەف میری دفن بلند
دناف جهی خو دا ب کوشتی هاتی یه دیتن! له وه هر ل
سه ر هه مان سیره تی بدلیسی ل جیه کئی دی دبێژیت:

«جهان جام و فلک ساقی و أجل می

خلاق باده نوش از مجلس وی

خلاصی نیست أصلا هیچ کسی را

ازین جام و ازین ساقی و ازین می»^{۲۷}.

ئانکو: جیهان جامه، فه له ک ساقی و ئە جهل مه ی، ناف
وێ جفاتن فه دخۆن هندی چیکریه کئی هه ی، قه ت پرگاری
بو که سێ نینه ب چ په نگا.. نه ژ جامن و نه ژ ساقی و نه
ژ مه ی!

له وا بدلیسی د شاکارا خو دا ژ بو میرین کوردان مشه
دوو پاتی یی ل ئافا کرنا که سایه تی و خو هه ژیکرنی دکهت،
وه ک سه ر سیره تا (میر ناصرێ گردکانی) دبێژیت:

«تا نکوشی بمعدلت نشوی

هرگز از ملک و سلطنت شادان

راه ها را از دزد ایمن ساز

گر تو خواهی ممالک آبادان»^{۲۸}.

ئانکو: تا خه باتن نه که ی ب په نج و دادی، چ جارن نابی
ب ته خت و تاجن شادان، ریک و بانا ژ دزان پاکساز که،
گه ر ته بقیت مولکئی ته بت ئافه دان، دیسان ده رباره ی
(میر جه مشید به گئی فه رمانداری پالوین) دبێژیت:

«پسندیده آنکه پسندیده

خرد را در دل و عقل را دیده

صدف وار خاموش و ز نکته پر

بیرون استخوان و درون پر ز در»^{۲۹}.

ئانکو: قه نه جه ئەو که سێ قه نجی یی دکهت، یی دلن
خو ئافادکهت و هوشی بکارتینیت، وه ک سه ده فه کئی
یه یی ما قویل و بیده نگ، سه رفه جوان و بنقه گه وه را
بچه وینیت.

به لئ هنده ک جارن ده می فه له ک هه فالا میره کئی
ژیهاتی نه بیت، بدلیسی پیقه ران دده ته لایه کی و دله کی
ل دلن خو دانن خو دکهت. وه ک (میرزا یوسف به گ کورن)
ده وله تشاهێ پالوین) کو سه ره رای ژیهاتن و ده سه ته لی یا
وی.. خه لکئی وی چ پویته پێ نه دکر و به ره ف هه فکئی وی
یی بکیرنه هاتی چوون! بدلیسی دبێژیت:

دیسان دیره کا دو باره یا دی کو ل دوو جهین جودا بکارئینای، جاره کئی ده باره ی فیکنه کرنا کوپین (پیر حوسین به گئی چه مزگه زه کئی) و جاره کئی ژی ده باره ی تفاقا کوپین (عبدال به گئی سویدان)، چندا سهیره پند همان پنده به لئی نه نجام ژتیک جودا:

«دولت همه از اتفاق خیزد

بیدولتی از نفاق خیزد»^{۳۰}.

ئانکو: دهولت ب تفاقئ چیدبیت، بی دهولتی ژی ب نیفاقئ چیدبیت! مهولانا جه لاله ددین ژی (م: ۱۲۷۲) دبیژیت:

پر کندی از نفاق خیزد

پیروزی از اتفاق خیزد»^{۳۱}.

ئانکو: ژیکه بوون ژ نیفاقئ چیدبیت، پیروزی ژی ژ تفاقئ چیدبیت!

بارا پتیا جاران دئی بینین کو بدلیسی یی ب خه مه و نازارا خو ب ههسته کئی سو فیکه رانه دئینته زمان و هه می سویچان دکه ته خاپاندنا ب دلخوشی یا ده مکی، نه خاسمه ده می به حسئ دووماهی یا (میر جه مشید به گئی فه رمانداری پالویئ) دکه ت پشتی شیست سالیئ دهسته لانداریئ:

«بهر چند روزی سرای دو در

بود خانه کتخدای دیگر

رباطیست این دیر دیرین بساط

نبندد خردمند دل در رباط

بود رسم این عالم بی وفا

که پیش آورد شهد و زهر از قفا»^{۳۲}.

ئانکو: هه رچند رپوژا جاره کئی، کوچکا دوو دهر (جهان)، دئی بیته مولکئی شاهه کئی نوی و دئی نهو لئی بیته خودان! وهی بو نه فئی کوچکا که فن، کو بتنی کاروانسه رایه که، بتنی

«فلک مردم نادان دهد زمام مراد

تو اهل دانش و فضلی همین کناهت بس»^{۳۰}.

ئانکو: فهلهک هه فساری مرادی دده ته دهستی گه مزه یا، تو نه هلی قهنجی و باشیایی، گونه ها ته بهس نه فیه!

دیسان د دلانا (میر محمه د به گئی دپرزنی) کو هه فچاخئی وی یه و ل سالا (۱۵۹۷ز) د یاریه کا سیاسی دا شکهستی یه و نافوده نگئی وی هاتی یه خوار، لئ چونکی که سه کئی باشه، بدلیسی ل سهر زاری نه میر شاهی سه بزقاری (م: ۱۴۵۳ز) دبیژتی: ۳۱.

«دلا مجوی ز ابنا دهر چشم وفا

که در جلبت این همهران مروت نیست»^{۳۲}.

ئانکو: دلو ژ کوپین زهمانی وه فایی نه خوازه، چونکی د گه وهه ری نه فان هه فالان دا مروهت نینه!!

هه سه باره ت میرین بکیرهاتی، دئی بینین کو بدلیسی سه باره ت وه غه کرنا چاکین وان یی ب خه مه، د پیگوتنا ب مرنا دوو میران (میر نه سه ده ددین هه کاری) و (میر که خوسره وه گئی چه مزگه زه کئی) دا، دیره ک دوو جاران یا بکارئینای:

کدام دوحهء اقبال سر بچرخ نکشید

کو صرصر اجلش عاقبت ز بیخ نکند»^{۳۳}.

ئانکو: کیژ دارا ئیقبالئ سه ری خو بلند راکره؟ کو بابه لیسکا نه جه لی نهو ب ره ه فیه هه لنه کیشای!؟

نه ف پارچه یه وه ک (مفردات) له کا هه لبه ستقان هومامئ ته بریزی (م: ۱۳۱۴ز) یه کو دبیژیت:

درخت بخل تو را کس ز بیخ بر نکند

مگر که صرصر حمق تو بشکند آن را»^{۳۴}.

ئانکو: «کهس نه شیت دارا به خیلی یا ته ژبن بکه ت، مه گه ر کو بابه لیسکا نه زانی یا ته لئ بده ت!

می‌رخاس و دلیرا. پشتراست نه به ب پهنجین خو ین ناسنی، مه‌گر دی چه‌میین ب ده‌ستی ناسنگیرا!

له‌وا بدلیسی هوشداریی گه‌له‌ک ژ سهر‌داچوونا میران دکه‌ت، ده‌می باسی (میر سوله‌یمان به‌گئی سویدان) دکه‌ت کو هه‌فچاخئی و به^{۴۱}، ل سهر زاری س‌عدی شیرازی (م: ۱۲۹۸ز) دیژتت:

«تا یکسر موی در تو هست باقیست

غافل منشین که بت پرستی باقیست

کویی بت پندار شکستم رستم

آن بت که ز پندار شکستی باقیست»^{۴۲}.

نانکو: نه‌گر مابیت ته‌م‌تی مویه‌کی د ته ژیان، ژبیر نه‌که‌ی کو بوټ پ‌ره‌ستی هیژ به‌لایا سهران، تو دییی کو من بوټی نه‌فسا خو ین شکاندی، لی ژبیر نه‌که‌ی کو ب شکاندنی ژی دمینیت نه‌و ده‌ردی بی‌ده‌رمان!

لی نه‌فس و خه‌له‌تی تشته‌ک نینن کو همینه بی‌سزا، له‌وا ده‌ما بدلیسی باسی کوشتا (میر عه‌زیز کوری که‌له‌ک موحه‌مه‌د) دکه‌ت، ین ب فیتیا عوسمانیان میری خوشتیین جزیرا بوټان (میر ناصر) دایه کوشتن ل سالا (۹۹۱مش/ ۱۵۸۳ز) و پاشی نه‌و ژی ب هه‌مان ده‌ردی چووی و ب رسوایی هاتی به کوشتن:

«چنین است دستور این چرخ کهن

که چون سر بر آری، بر آرد ز تن

درین لاجوردی سرای دو در

ز دنبال مطرب رسد نوحه‌گر»^{۴۳}.

نانکو: هو‌یه ده‌ستوری زه‌مانی دیرین، ین سهری خو ب خرابی پاکری سهری لی بری! د نه‌فی قه‌سرا دوو ده‌ری یا لاجیوه‌ردی (جیهان) دا، جار ده‌نگی داوه‌تی ده‌یت جار ژی پی‌گوتتا ب مری!

نه‌و باوه‌ر ژئی دکه‌ن ینن کو نه‌زان، نه‌گر لی ب پ‌راوه‌ستی جاره‌کی ب پ‌تفینگی، دانه‌کی ش‌رینی یا دده‌ت، دانی دی ژهر و قه‌تران!

ب هه‌مان شیوه ده‌رباره‌ی (سوټان نه‌حمه‌د به‌گئی سویدان) کو نه‌و ژی پشتی پینجی سالیین ده‌سته‌له‌اتی گیانی خو دبه‌خشیت^{۳۸}، بدلیسی ژ سوټان به‌عقوبی باقرا (م: ۱۴۹۰ز) قه‌دگو‌ه‌ی‌ت:

«دنیا که در او ثبات کم می بینم

در هر حرفش هزار غم می بینم

چون کهنه رباطیست که از هر طرفش

راهی به بیابان عدم می بینم»^{۳۹}.

نانکو: جیهانه‌کا چ خو‌جھی ین و پشتراستیی لی نابینم، د پیتا هه‌ر په‌یفه‌کا وی دا هزار خه‌ما دبینم، نه‌ف کاروانسه‌رایا که‌فن یا ژ هه‌ر ده‌رگه‌هه‌کی وی؛ ری‌که‌کی به‌ره‌ف بیابانا نه‌بوونی دبینم!

ل چه‌ه‌کی دی ده‌رباره‌ی (میر محمه‌د کوری به‌در به‌گئی بوټان) ده‌ما دگه‌ل سو‌پایه‌کی کوردان به‌ره‌ف شیروان و گورجستانی چوویین ل سالا (۹۸۶مش/ ۱۵۷۸ز) و که‌فتینه بویسه‌یه‌کا له‌شکه‌ری س‌فه‌ویان و شکه‌ستین:

«مبینی گر چه شیری عدو را حقیر

بیندیش آزو کو بود شیر گیر

مناز ز بهی آیی ز خیل بهان

که باشد به‌آز به‌بسی در جهان

بسر پنچه‌آه‌نیت مناز

که اهن‌گراند آهن‌گداز»^{۴۰}.

نانکو: خو تو شیر بی، دوژمن بجویک نه‌بین، ب ترسه‌ژ وی.. به‌لکی نه‌و بیت نیچیرقانی شیرا، نه‌ی زه‌لام دفنبلند نه‌به ب می‌رخاسی یا خو.. جیهان ب خو یا تژی به‌ژ

د باسکرنا دهردي بې دهرمانې کوردان د دیروکې دا، د سهرپېتهای یا (مه لک خه له فې ته ییوبی) یی ناقدار ب (چاقسور) کو میری حه سه نکیفایې بوو، ده ما تورکمانین ئاق قوینلو چاقی خو بریه وارې کوردان و مه لک خه له فې بریار دایې کو ب هه می هیژ و شیان فه به رانه بر پ راهوستیت، لئ ب خیانه تا پسمامه کئ خو یی چاف بریه ته ختن وی دهیته کوشتن و که ل و بازار راده ستی تورکمانان کرن، لئ تهخت بو وی کوژه کی نه ما و ژبلی په شیمانی یی ژی چ نه گه هشته وی! پاشی بدلیسی ژ حافظی شیرازی (م): ۱۳۹۰ز) فه دگو هیژیت: ۴۴

«تخم وفا و مهر درین کهنه کشت زار

آنکه شود عیان که رسد موسوم درو

شکل هلال در سر مه میدهد نشان

از افسر سیامک و فر کلاه زو»^{۴۵}.

ئانکو: توڤی وهفا و ښی ل زه فی یا جیهانی، یی پیشچاڤه ده ما دهیتن وهرزی دروین. کانی وه فی یی ژ که ری هه یف و هیلالی.. ژه ژی خو بکه ت تانجه کا زیرین؟!

پهراویز

۱- شرف خان بن شمس الدین بدلیسی، شرفنامه - تاریخ مفصل کردستان، با اهتمام: ولادیمیر ویلیامینوف زرنوف، انتشارات اساطیر (تهران: ۱۳۷۷ش)، صص ۷-۸؛ شرف خان البدلیسی، شرفنامه - فی تاریخ الدول و الإمارات الكردية، ت: محمد علي عوني، دار الزمان، ط ۲ (دمشق: ۲۰۰۶)، ۱/ ۵۱-۵۰؛ الأمير شرف خان البدلیسی، الشرفنامه - فی تاریخ الدول و الإمارات الكردية، ت: ملا جمیل بندی روژیانی، مطبعة النجاح (بغداد: ۱۹۵۳)، صص ۸-۹؛ شه ره فخانې بدلیسی، شه ره فنامه یا شه ره فخانې بدلیسی، ته رجه ما مه لا مه حمودې بازیدی، توپژاندنا: سه عید دیره شی، وه شانین ده زگه ها سپیریژ (دهوک: ۲۰۰۷)، ل ۹۰.

۲- د. هوگر طاهر توفیق، پیشه کیا په رتووکا شه ره فنامه یا دیروکنقیسی کورد شه ره فخانې بدلیسی - خواندنه ک بو ناهه روکا نه وی، گوڤارا پروگه ه ژماره (۱۵)، ته باخا (۲۰۲۲)، ل ۶.

۳- شه ره فنامه: (ت: زرنوف)، ص: دوازه.

۴- شه ره فنامه: (ت: دیره شی)، ل ۶۳.

۵- مصطفی احمد النجار، شرفخان البدلیسی و منهجه التاريخي

من خلال كتابه شرفنامه، منشورات دار سپیریژ (ارییل: ۲۰۰۷)، صص ۱۲۸-۱۲۹.

۶- شه ره فنامه: (ت: زرنوف)، ص ۳؛ (ت: روژیانی)، ص ۵؛ (ت: دیره شی)، ل ۸۸.

۷- د بنیات دا میر شه ره فخان د فنی هه له ستی دا باسی سه رده مه کئ هه ستیار دکه ت یی وی شاکارا خو تیدا نقیسی، لئ بو ل هه فکر ل ناڤرا تایه ت مه ب ده ستکاری وه رگیرا (ف. ک.)، بنیره دانه بان: (ت: زرنوف)، ص ۷؛ (ت: روژیانی)، ص ۸۸؛ (ت: دیره شی)، ل ۹۰.

۸- شه ره فنامه: (ت: زرنوف)، ص ۸؛ (ت: عونی)، ۵۱/۱؛ (ت: روژیانی)، ص ۹؛ (ت: دیره شی)، ل ۹۰.

۹- شه ره فنامه: (ت: زرنوف)، ص ۱۴؛ (ت: عونی)، ۵۹/۱؛ (ت: روژیانی)، ص ۲۱؛ (ت: دیره شی)، ل ۹۸.

۱۰- سعدي شیرازی، کلیات سعدي، ت: محمد علی فروغی، انتشارات هرمس (تهران: ۱۳۸۵ش)، ص ۱۶۲.

۱۱- شه ره فنامه: (ت: زرنوف)، ص ۱۶؛ (ت: عونی)، ۶۱/۱؛ (ت: روژیانی)، ص ۲۵؛ (ت: دیره شی)، ل ۱۰۰.

۱۲- نظامی گنجوی، لیلی و مجنون، م. د. علی اوغلی علی

- اصغرزاده و ف. بابایف، اداره انتشارات دانش (مسکو: ۱۹۶۵م)، ص ۱۲۱.
- ۱۳- شهرفنامه: (ت: زرنوف)، ص ۱۸؛ (ت: عونی)، ۶۲/۱؛ (ت: روژیانی)، ص ۲۷-۲۸؛ (ت: دیره‌شی)، ل ۱۰۱.
- ۱۴- قاسم انوار، کلیات قاسم انوار، ت: سعید نفیسی، انتشارات کتابخانه سنائی (تهران: ۱۳۳۷ش)، ص ۳۵.
- ۱۵- شهرفنامه: (ت: زرنوف)، ص ۳۲؛ (ت: عونی)، ۷۸/۱؛ (ت: روژیانی)، ص ۵۵؛ (ت: دیره‌شی)، ل ۱۱۷.
- ۱۶- خواجهی کرمانی، دیوان کامل خواجهی کرمانی، با مقدمه: د. حسن نوری، انتشارات بهزاد (تهران: ۱۳۷۴ش)، ص ۳۶۸.
- ۱۷- امام الغزالی، التبر المسبوك في نصيحة الملوك، ت: امد شمس‌الدین، دار الكتب العلمية (بیروت: ۱۹۸۸)، ص ۴۴.
- ۱۸- شهرفنامه: (ت: زرنوف)، ص ۴۰؛ (ت: عونی)، ۸۴/۱؛ (ت: روژیانی)، ص ۶۲؛ (ت: دیره‌شی)، ل ۱۲۵.
- ۱۹- شهرفنامه: (ت: زرنوف)، ص ۹۴؛ (ت: عونی)، ۱۲۶/۱؛ (ت: روژیانی)، ص ۱۲۹؛ (ت: دیره‌شی)، ل ۱۶۲.
- ۲۰- حکیم نظامی گنجوی، هفت پیکر، ت: وحید دستگردی، مطبعه ارمغان (تهران: ۱۳۱۵ش)، ص ۱۴۶.
- ۲۱- میرزا محمدهدی یازجی، مختصر احوال الأمراء - کورتیه‌ک ژ دیرؤکا میرین هه‌کاری، و: نزار ته‌یوب گولی، وه‌شائین سپیریژ (دهوک: ۲۰۱۲)، ۳۷؛ فؤرات کوردزاده، ده‌رباره‌ی شه‌جه‌ره‌یین میر و ماقولیتین کوردان، کؤفارا بادینان، ژماره (۱۰)، (۲۰۲۵)، ل ۱۸.
- ۲۲- شهرفنامه: (ت: زرنوف)، ص ۱۷۹؛ (ت: عونی)، ۱۹۲/۱؛ (ت: روژیانی)، ص ۱۹۸؛ (ت: دیره‌شی)، ل ۲۴۶.
- ۲۳- حکیم نظامی گنجوی، شرفنامه، ت: وحید دستگردی، چاپخانه شرق (تهران: ۱۳۳۵ش)، ص ۸۱.
- ۲۴- شهرفنامه: (ت: زرنوف)، ص ۳۱۱؛ (ت: عونی)، ۲۹۴/۱؛ (ت: روژیانی)، ص ۳۲۵؛ (ت: دیره‌شی)، ل ۳۷۸.
- ۲۵- نظامی گنجوی، لیلی و مجنون، م: د. علی‌اوغلی علی اصغرزاده و ف. بابایف، اداره انتشارات دانش (مسکو: ۱۹۶۵م)، ص ۵۳.
- ۲۶- ژ هه‌ژی گۆتتی کو ته‌ف پارچه‌به د دانه‌یین (ت: روژیانی) و (ت: دیره‌شی) دا نینه، بنیره شهرفنامه: (ت: زرنوف)، ص ۲۳۶؛ (ت: عونی)، ۲۳۴/۱؛ حکیم نظامی گنجوی، خسرو و شیرین، ت: د. وحید دستگردی، نشر کتابفروشی ابن سینا (تهران: ۱۳۳۳ش)، ص ۱۱۳.
- ۲۷- ژ هه‌ژی گۆتتی کو ته‌ف پارچه‌به د دانه‌یین (ت: زرنوف) و (ت: دیره‌شی) دا نینه، بنیره شهرفنامه: (ت: عونی)، ۲۳۴/۱؛ (ت: روژیانی)، ص ۳۴۷.
- ۲۸- ته‌ف پارچه‌به د دانه‌یا (ت: دیره‌شی) دا نینه، بنیره شهرفنامه: (ت: زرنوف)، ص ۲۴۳؛ (ت: عونی)، ۲۴۰/۱؛ (ت: روژیانی)، ص ۲۴۸.
- ۲۹- شهرفنامه: (ت: زرنوف)، ص ۱۸۵؛ (ت: عونی)، ۱۹۷/۱؛ (ت: روژیانی)، ص ۲۰۳؛ (ت: دیره‌شی)، ل ۲۵۳.
- ۳۰- شهرفنامه: (ت: زرنوف)، ص ۱۸۹؛ (ت: عونی)، ۱۹۹/۱؛ (ت: روژیانی)، ص ۲۰۵؛ (ت: دیره‌شی)، ل ۲۵۶.
- ۳۱- شهرفنامه: (ت: زرنوف)، ص ۲۴۲؛ (ت: عونی)، ۲۴۰/۱؛ (ت: روژیانی)، ص ۲۴۷؛ (ت: دیره‌شی)، ل ۳۰۹.
- ۳۲- آق‌ملک بن جمال‌الدین شاهی سبزواری، دیوان امیر شاهی، نسخه‌ه خطی فی وقفیه‌ الامیر غازی للفکر القرآنی، ورقه‌ه ۲.
- ۳۳- شهرفنامه: (ت: زرنوف)، ص ۱۷۲ و ۹۴؛ (ت: عونی)، ۱۲۶/۱ و ۱۸۷؛ (ت: روژیانی)، ص ۱۳۰ و ۱۹۲؛ (ت: دیره‌شی)، ل ۱۶۲ و ۲۳۵.
- ۳۴- همام تبریزی، دیوان همام تبریزی، ت: رشید عیوضی، انتشارات دانشکده ادبیات و علوم انسانی تبریز (تبریز: ۱۳۵۱ش)، ص ۱۹۷.
- ۳۵- شهرفنامه: (ت: زرنوف)، ص ۱۵۸ و ۲۵۷؛ (ت: عونی)، ۱۸۴/۱ و ۲۵۲؛ (ت: روژیانی)، ص ۱۳۰ و ۱۹۲؛ (ت: دیره‌شی)، ل ۱۶۲ و ۲۳۵.
- ۳۶- مولانا جلال‌الدین محمد (مولوی)، کلیات دیوان شمس، ت: بدیع‌الزمان فروزانفر، نشر راد، (تهران: ۱۳۷۴ش)، ص ۲۹۲.
- ۳۷- شهرفنامه: (ت: زرنوف)، ص ۱۸۷؛ (ت: عونی)، ۱۹۷/۱؛ (ت: روژیانی)، ص ۲۰۴؛ (ت: دیره‌شی)، ل ۲۵۴.
- ۳۸- شهرفنامه: (ت: زرنوف)، ص ۲۵۸؛ (ت: عونی)، ۲۰۲/۱؛ (ت: روژیانی)، ص ۲۶۱؛ (ت: دیره‌شی)، ل ۳۲۶.
- ۳۹- سام میرزا صفوی، تحفه سامی، ت: وحید دستگردی، مطبعه ارمغان (تهران: ۱۳۱۴ش)، ص ۱۸.
- ۴۰- شهرفنامه: (ت: زرنوف)، ص ۱۳۰؛ (ت: عونی)، ۱۵۳/۱؛ (ت: روژیانی)، ص ۱۵۷-۱۵۸؛ (ت: دیره‌شی)، ل ۱۹۱.
- ۴۱- شهرفنامه: (ت: زرنوف)، ص ۲۶۰؛ (ت: عونی)، ۲۵۴/۱؛ (ت: روژیانی)، ص ۲۶۳؛ (ت: دیره‌شی)، ل ۳۲۸.
- ۴۲- مصلح‌الدین سعدی، منبع پیشین، ص ۱۰۲۱.
- ۴۳- شهرفنامه: (ت: زرنوف)، ص ۱۴۰؛ (ت: عونی)، ۱۶۱/۱؛ (ت: روژیانی)، ص ۱۶۴؛ (ت: دیره‌شی)، ل ۱۹۹.
- ۴۴- شهرفنامه: (ت: زرنوف)، ص ۱۵۵؛ (ت: عونی)، ۱۷۳/۱؛ (ت: روژیانی)، ص ۱۷۶؛ (ت: دیره‌شی)، ل ۲۱۵.
- شهرفنامه، لبا (ت: دیره‌شی)، ل ۲۱۵؛ لبا (ت: روژیانی)، ص ۱۷۶.
- ۴۵- حافظ شیرازی، دیوان حافظ شیرازی، ت: ناهید فرشادهمر، چاپ هشتم، انتشارات گنجینه (تهران: ۱۳۸۸ش)، ص ۴۵۶.